

CONSEQUÈNCIES DE L'EXECUCIÓ DEL CORONEL BAC DE RODA. LA MEMÒRIA PROPERA I L'EXILI FAMILIAR¹

AGUSTÍ ALCOBERRO
Universitat de Barcelona

Consequences of the execution of Colonel Bac de Roda. Close memory and family exile

L'execució de Francesc Macià àlies Bac de Roda va tenir, en la dialèctica de la guerra, una motivació d'exemplaritat i de revenja per part del bàndol borbònic, però va generar també desitjos de venjança per part del bàndol austriacista, que van influir en les matances del període immediat i que van donar lloc a l'inici de la mitificació del personatge. Alhora, la seva mort va tenir un efecte demolidor en la família, que va haver d'exiliar-se i va veure segrestats els seus béns.

Paraules clau: Bac de Roda, Francesc Macià i Ambert, exili austriacista, 1714, Viena, Nova Barcelona, Guerra de Successió d'Espanya, Banat de Temesvar.

The execution of Francesc Macià alias Bac de Roda was, in the dialectics of war, a means of showing an example and revenge by the pro-Bourbon side but also produced desires for revenge by the pro-Austrian side which had a bearing on the killings in the immediate period and which led to the beginning of the mythologisation of the character. Additionally, his death had a devastating effect on his family, who had to go into exile and saw all their assets confiscated.

Keywords: Bac de Roda, Francesc Macià i Ambert, pro-Austrian exile, 1714, Vienna, New Barcelona, War of the Spanish Succession, Banat of Temesvar.

L'execució pública i solemne del coronel de fusellers de muntanya Francesc Macià i Ambert, Bac de Roda, realitzada el 2 de novembre de 1713, tenia com a objectiu primer acabar amb la moral i la resistència dels col·lectius austriacistes de la plana de Vic. Dos mesos i mig després de la crema de Manresa i de Terrassa, a la Catalunya Central, i de les localitats de Premià, Vilassar i Teià, al Maresme, el general borbònic Feliciano Bracamonte pretenia convertir aquest acte en un gest de pedagogia del terror que havia de paralitzar qualsevol resistència interior. Per als resistents, el cop degué ser, sens dubte, demolidor. Però la imatge de Bac de Roda, esdevinguda mite i reclam, va continuar ben viva entre els seus coetanis. En tenim alguns exemples precisos.

El primer fa referència a un dels episodis més dramàtics de la contesa: la matança de tots els homes dels dos regiments borbònics de Lleó, que havien estat empresonats per la resistència, a Balsareny el 14 de gener de 1714. L'execució massiva es va produir a l'anomenada serra de Degollats o coll de Matança el 6 de febrer. L'acció va ser realitzada pels voluntaris i fusellers de muntanya, que els custodiaven i pretenien dur-los a Cardona. Era la resposta al degollament d'un

1. Aquest estudi s'inscriu en el marc dels grups de recerca 2009SGR00318 (CIRIT), HAR2011-26769 (MEC) i HAR2012-32655 (MEC).

centenar llarg de patriotes indefensos que s'havien rendit als borbònics el dia abans al santuari de la Gleva. Segons els relats recollits pel cronista Francesc de Castellví,² dos fets van contribuir aleshores, però, a encendre els ànims dels seus escarcellers. L'un va ser la imprudència del comandant borbònic que dirigia les tropes que els perseguien, i que els va fer saber «*que a ellos les ahorcaría, como habían sido ahorcados los de la Gleva*». Aquest fet va provocar la indignació general i va encetar la matança, segons la versió dels fets del capità de fusellers aragonès Juan Casanova.

L'altra versió, que no resulta en cap cas contradictòria, fa referència al desig de venjança per l'execució de Bac de Roda. Escriu Castellví: «*lo que contribuyó al infortunio de los inculpables soldados fue la ejecución de muerte en persona del coronel de fusileros Francisco Macià Bac de Roda, que de orden del general Bracamonte se ejecutó en Vic*». I el cronista afegeix:

«*La muerte de Bac fue motivo del infortunio sucedido en el coll de Matança; que no queriendo el comandante del destacamento de las Dos Coronas que estaba al pie de la montaña conceder paso a los fusileros y paisanos para conducir los prisioneros a Cardona, dos de ellos exclamaron a los demás diciéndoles: “¿Qué esperarás a vengar la muerte del coronel Bac, que tantas veces nos ha capitaneado? Si no tenéis coraje, nosotros dos solos la vengaremos”.*»

La devoció dels homes de Bac de Roda cap al seu oficial i el desig de venjança de la seva mort va tenir encara una altra víctima: la del seu delator, l'exfuseller de muntanya Josep Riera, natural de Vallfogona. Aquest, ferit pels fusellers el 14 d'abril de 1714 i posteriorment mort, va ser objecte d'un càstig pòstum, com esmenta també Castellví: «*El capitán Roca, del regimiento de Armengol Amill, mandó sacarle de la sepultura, ahorcarle y hacer cuartos*».

Però mentre el record de Bac de Roda encenia els ànims de la plana de Vic, en plena revolta de les Quinzenades, el seu nom continuava en boca de força gent, que el creien encara viu, dins la Barcelona assetjada. Així, el 21 de març de 1714, quatre mesos després de la mort de Bac, el frare carmelità Manuel Soler encara escrivia al seu *Dietari del setge de Barcelona*:³

«*Esta nit se és arribat un propi enviat del senyor Bac de Roda ab la notícia de aver destroçat un gros destacament que los enemichs avían fet. [...] La derrota de ellos y victòria nostra fou entre Igualada y Montmaneu, y no sols an perterit los soldados de dit destacament, que éran de las millors tropas que tenien los enemichs, sinó tanbé casi tots los bagatges; después de Déu, féu la funció la gent del país capitaneada per lo senyor Bac de Roda.*»

2. CASTELLVÍ, Francesc de. *Narraciones históricas*. Edició de J. M. Mundet i J. M. Alsina. Madrid: Fundación Francisco Elías de Tejada y Erasmo Pèrcopo, 1997-2002, 4 vols., vol. IV, p. 69-72 i 387-388.

3. ALCOBERRO, Agustí; CAMPABADAL, Mireia (eds.). *Cròniques del setge de Barcelona de 1713-1714*. Barcelona: Barcino, 2014, p. 316.

L'acció, en realitat, va ser comandada pels coronels Ermengol Amill, Antoni Desvalls i Francesc Busquets i Mitjans, com informava puntualment la *Gaceta de Barcelona*.⁴ Però allò que ens interessa ara de la notícia és el caràcter quasi atemporal que el frare carmelità de Barcelona sembla atribuir a Bac de Roda. Per aquesta via la construcció del mite esdevenia molt propera. I aquest s'expressà de manera quasi coetània en el romanç *Bac de Roda*, l'única cançó forjada durant els anys 1713-1714 que ha arribat, mitjançant diverses tradicions orals, fins als nostres dies.

Altres tant cal dir del trasllat del cadàver de Bac de Roda, esdevingut el 1719, segons Castellví: «*seis años después [de la seva execució] le hallaron entero, y desde el cementerio le trasladaron a la catedral, haciéndole un nicho en los claustros*».⁵ La tomba no ha estat mai trobada, i la mateixa referència al caràcter incorrupte del seu cos sembla remetre'ns de nou al caràcter de mite. Cal dir, en sentit contrari, però, que Francesc de Castellví és gairebé sempre un cronista molt precís i rigorós. L'estiu i la tardor de 1719, a més, la pràctica totalitat del país es trobava en flames. La guerrilla, liderada per Pere Joan Barceló, *Carrasquet*, dominava una gran part del territori, en el marc de la Guerra de la Quàdruple Aliança, que havia obligat el capità general i la majoria dels cossos de l'exèrcit d'ocupació a desplaçar-se a corre-cuita a Navarra. En aquest context, no resulta del tot inversemblant que els austriacistes alçats fessin un darrer acte de desgreu-ge al seu cabdill i heroi. Més encara si tenim en compte que, com afirma Castellví, el seu fill, Francesc Macià i Bac, va participar aleshores en la guerrilla.⁶ Fos com fos, la memòria de Bac de Roda continuava viva o, més exactament, creixia.

Però juntament amb la memòria immaterial restava la nissaga. En les pàgines següents fem un repàs de les notes que hem trobat de la família Bac de Roda a l'exili.

Els descendents de Bac de Roda i l'exili familiar

L'execució de Bac de Roda, el 2 de novembre de 1713, tot just va iniciar les tribulacions de la seva família. Els seus béns van ser segrestats per les forces borbòniques d'ocupació durant més d'una dècada. Amb la Pau de Viena de 1725, la família va recuperar formalment les propietats, però es va haver de fer càrrec dels deutes contrets en els anys anteriors. A la llarga, els Bac van perdre la majoria dels seus béns. En aquest context, alguns dels seus descendents directes van optar per exiliar-se a terres de l'emperador Carles VI (el Carles III dels catalans) amb el doble objectiu d'obtenir la llibertat política i la seguretat econòmica. Ho van fer, però, en un context extremament difícil, en què l'exili austriacista va patir alguns dels seus episodis més durs.

4. CAMPABADAL, Mireia (ed.). *El setge de Barcelona, 1713-1714*. 'Diario del sitio y defensa de Barcelona'. Estudi introductori d'Agustí Alcoberro i Xevi Camprubí. València: Editorial 3 i 4, 2009, p. 217 i 421.

5. CASTELLVÍ, op. cit., vol. III, p. 662.

6. *Ibidem*.

El testament de Bac de Roda, transcrit per Florenci Barniol i Jordi Vilamala,⁷ enumera un total de set fills que el van sobreviure: Jaume, l'hereu, Josep, Francesc i Miquel; i Maria, Paula i Marianna. El primer d'ells havia nascut el 1673, mentre que el darrer, Miquel, ho havia fet el 1691.⁸ Segons Castellví, «*tenía cuatro hijos* [cal entendre: mascles]. *Los tres murieron en término de 19 meses*», mentre que Francesc, l'únic supervivent, s'enrolà a la guerrilla.⁹ En tot cas, l'1 de desembre de 1727, el primogènit, Jaume, i el fill segon, Josep, ja havien mort, ja que el fill tercer, Francesc Macià i Bac, va haver de reconèixer un debitori familiar en qualitat de cap de família.¹⁰ En aquesta data, Francesc Macià i Bac residia encara al Principat, on havia retornat després de l'indult acordat pels Regnes de França i d'Espanya el 1720, a la fi de la Guerra de la Quàdruple Aliança. L'exili definitiu dels Bac es va iniciar, doncs, en els anys següents. Ho confirma també el mateix Castellví, que, en referència a Francesc Macià i Bac, escriu: «*Después de la Paz de 1725 pasó a Alemania y murió en Viena con grado de coronel*».¹¹

En aquest punt, el testimoni de Castellví ens sembla irrefutable, tot i que fins avui no hem trobat constància de la presència del fill de Bac de Roda a la capital imperial. Sí que l'hem localitzada d'altres membres de la seva nissaga, que probablement el van acompanyar en el viatge.

En total, hem localitzat cinc documents de l'exili familiar. Tots ells se situen entre els anys 1737 i 1747 i ens informen de la seva estada a la Nova Barcelona, ubicada al Banat de Temesvar, i a Viena.¹² I ens parlen en tots els casos de tres persones: Francesc (o Franz), Paula (o Paola) i Rosalia Bac de Roda. Però qui eren, en realitat, cada un d'ells?

Franz, o Francesc, Macià i Jordà, era fill de Francesc Macià i Bac (i, doncs, nét de Francesc Macià i Ambert) i de Rosalia Jordà. En una llista de colons del Banat de Temesvar elaborada el 1737 se'ns informa que cobrava un ajut imperial de 300 florins anuals. Un altre document de la mateixa data ens diu que aleshores tenia sis fills. Cal tenir en compte que en aquell moment el seu pare, Francesc Macià i Bac, en el cas que encara fos viu, hauria assolit la xifra de 63 anys, ja que havia nascut el 1674. I, molt probablement, no hauria tingut fills al seu càrrec. En els anys següents, les llistes de pensions imperials a Viena de 1743, 1745 i 1747 registren que rebia el mateix pagament.

Paula (o Paola) Macià i Bac, filla de Francesc Macià i Ambert, havia nascut el 1684, i no ens consta que visqués a l'exili amb espòs o fills. És probable, doncs, que aleshores fos soltera o vídua. El 1737, al Banat de Temesvar, cobrava també 300 florins anuals, una xifra que revalida a les llistes vieneses de 1743, 1745 i 1747.

7. BARNIOL, Florenci; VILAMALA, Jordi. *Francesc Macià i Ambert, 'Bac de Roda' (1658-1713). Família i trajectòria d'un dirigent de la Guerra de Successió*. Les Masies de Roda: Ajuntament, 2007.

8. PLADEVALL, Antoni. *Francesc Macià i Ambert, 'Bac de Roda'. Heroi de la Guerra de Successió*. Barcelona: Rafael Dalmau ed., 1996.

9. CASTELLVÍ, *op. cit.*, vol. III, p. 662.

10. BARNIOL; VILAMALA, *op. cit.*, p. 97.

11. CASTELLVÍ, *op. cit.*, vol. III, p. 662.

12. ALCOVERRO, Agustí. *L'exili austriacista (1713-1747)*. Barcelona, Fundació Noguera, 2002, 2 vol.; ALCOVERRO, Agustí. *La Nova Barcelona del Danubi. La ciutat dels exiliats de la Guerra de Successió (1735-1738)*. Barcelona, Rafael Dalmau ed., 2011.

Per la seva banda, Rosalia Bac de Roda (Rosalia Jordà de soltera) era l'esposa de Francesc Macià i Bac i mare del Francesc Bac (i Jordà) que figurava amb ella a les llistes imperials. La seva pensió era lleugerament més reduïda, de 240 florins anuals, una xifra que es va mantenir invariable entre 1737 i 1747 al Banat de Temesvar i a Viena. La documentació notarial catalana confirma que el 1746 vivia a Viena i era vídua.¹³

La fredor de les llistes d'assistència imperial ens permet, però, juntament amb el testimoni de Castellví, plantejar una hipòtesi versemblant pel que fa a la biografia d'aquelles persones. En una data posterior a l'1 de desembre de 1727, Francesc Macià i Bac es traslladà a Viena en companyia de la seva esposa, Rosalia Jordà, del seu fill Francesc Macià i Jordà i de la seva germana Paula Macià i Bac. No sabem si el fill, Francesc Macià i Jordà, ho va fer acompanyat de la seva esposa i dels seus fills, o bé si maridà ja en terres de l'emperador. En tot cas, com hem vist, el 1737 era pare de set fills.

Com hem avançat, aquells no van ser anys fàcils a l'exili. La creació de la Nova Barcelona al Banat de Temesvar va afectar unes vuit-centes persones entre 1735 i 1738, i es va saldar amb un sonat fracàs. Es calcula que més de la meitat dels colonitzadors de la Nova Barcelona hi van perdre la vida, sobretot a causa de la insalubritat i les malalties endèmiques d'aquella regió. Avui la Nova Barcelona ha esdevingut la ciutat de Zrenjanin, a la regió autònoma de la Voivodina (República de Sèrbia).¹⁴ En la dècada de 1740, tot coincidint amb la Guerra de Successió d'Àustria, els supervivents d'aquell episodi van residir majoritàriament a Viena, on rebien un petit ajut imperial. Aquest va ser, entre altres, el cas de Francesc, Paula i Rosalia Bac de Roda.

Aquesta història, tanmateix, ha restat desconeguda fins que el 2002 vam publicar alguns dels documents de la Nova Barcelona que vam localitzar al Hofkammerarchiv, o Arxiu de la Cambra Imperial de Viena.¹⁵ La foscor i el silenci acostumen a acompanyar els derrotats de totes les guerres. Avui, tres-cents anys després de l'ominosa execució del gran patriota Francesc Macià i Ambert, Bac de Roda, és hora que fem justícia a ell i als seus descendents que van morir a l'exili.

13. BARNIOL; VILAMALA, *op. cit.*, p. 97.

14. ALCOVERRO, *La Nova Barcelona del Danubi...*, *op. cit.*

15. ALCOVERRO, *L'exili austriacista...*, *op. cit.*, vol. II, docs. 64, 65, 71 i 72.

